

fuorum quaque loco, ubi plurimum proficere & valere possent. Ut ab imperatore equites, pedites, levis armatura: sic ab illo in maxime opportunis orationis partibus collocabantur. Erat memoria summa, nulla meditationis suspicio. Imparatus semper aggredi ad dicendum videbatur: sed ita erat paratus, ut iudices, illo dicente, nonnunquam viderentur non satis parati ad cavendum fuisse. Verba ipsa, non illa quidem elegantissimo sermone: itaque diligenter loquendi laude caruit: neque tamen est admodum inquinata locutus: sed illa, quae proprie laus oratoris est in verbis. Nam ipsum Latine loqui, est illud quidem, ut paulo ante dixi, in magna laude ponendum: sed non tam sua sponte, quam quod est a plerisque neglectum. Non enim tam praeclearum est scire Latine, quam turpe nescire: neque tam id mihi oratoris boni, quam civis Romani proprium videtur. Sed tamen Antonius in verbis & eligendis, (neque id ipsum tam leporis causa, quam ponderis) & collocandis, & comprehensione devinciendis, nihil non ad rationem, & tanquam ad artem dirigebat: verum multo magis hoc idem in sententiarum ornamentis & conformationibus. Quo genere quia praestat omnibus Demosthenes, idcirco a doctis oratorum est princeps iudicatus. Σχηματα enim

Albino consul fuit, *Orat. post reditum ad Quir.* Deinde proconsul in Ciliciam est profectus, *lib. I. & II. de Orat.* ubi etiam censor fuisse dicitur. Fuit etiam legatus, ut infra dicitur. Hunc Cicero *lib. 11. de Orat.* putat nullius rei, quae quidem esset in his artibus, de quibus aliquid existimare ipse posset, rudem aut ignarum fuisse: sed quia volebat ipse videri didicisse, opinio fuit, illum omnino omnis eruditionis expertem, atque ignarum fuisse, usque adeo, ut ne tabulas quidem conficere existimaretur, ut *lib. eodem II. de Orat.* scribitur: quae fuit opinio falsa, *Ferr. III.* quamvis Aconius alium Antonium significari male putet. Ipse M. Antonius *lib. 1. de Orat.* se literas Graecas sero ac leviter attigisse testatur. Eas vero sic attigit, ut cum *lib. 11. de Oratore* historicos Graecos nominasset, ac scientes & proprie de unoquoque dixisset, ita Caesar exclamarit: *Ubi sunt, qui Antonium Graece negant scire?* Jus certe civile affirmat ipse, neque se unquam didicisse, neque tamen in

his causis, quas in iure posse defendere, unquam istam scientiam desiderasse. Nihil se arbitrabatur ad iudicia causalesque amicorum, praeter fidem & ingenium, afferre oportere, *Ferr. I.* & quascumque causas erat acturus, eas diligenter penitusque volebat cognoscere, id quod omnibus faciendum ipse *lib. 11. de Orat.* praecipit. Cicero *Tusc. V.* scribit Cinnam iussisse caput M. Antonii praecidi, cum Plutarchus & Appianus affirmant id iussu Marii factum fuisse, sed *Val. Max. lib. VIII. c. 9.* demonstrat utrumque verum fuisse; caput certe M. Antonii abscisum suis manibus Marius inter epulas per summam animi ac verborum insolentiam aliquandiu tenuit, quod *Valer. Max. lib. IX. c. 2. Liv. lib. LXXX. Flor. lib. 111. c. 21. & Lucan. lib. 11.* scripserunt. Libellum unum reliquit, in quo dixit illud, quod refertur in *Oratore*, ac *lib. 1. & 11. de Orat. Dixerat se vidisse multos, eloquentem omnino neminem.* Idem.

nim quae vocant Graeci, ea maxime ornant oratorem: eaque non tam in verbis pingendis habent pondus, quam in illuminandis sententiis.

XXXVIII. Sed cum haec magna in Antonio, tum actio singularis: quae si partienda est in gestum atque vocem; gestus erat non verba exprimens, sed cum sententiis congruens. Manus, humeri, latera, supposito pedis, status, incessus, omnisque motus cum verbis, sententiisque consentiens: vox permanens, verum subrauca natura: sed hoc vitium huic uni in bonum vertebat. Habebat enim stibile quiddam in questionibus, aptumque cum ad fidem faciendam, tum ad misericordiam commovendam: ut verum videretur in hoc illud, quod Demosthenem serunt ei, qui quaesivisset quid primum esset in dicendo, actionem; quid secundum, idem; & idem tertium, respondisse. Nulla res magis penetrat in animos, eosque fingit, format, flectit: talesque oratores videri facit, quales ipsi se videri volunt.

Huic alii parem esse dicebant, alii anteponebant L. Crassum³⁹. Illud quidem certe omnes ita iudicabant, neminem esse, qui, horum alterutro patrono, cuiusquam ingenium requireret. Equidem, quanquam Antonio tantum tribuo, quantum supra dixi, tamen Crasso nihil statuo fieri potuisse perfectius. Erat summa gravitas, erat cum gravitate junctus facetiarum, & urbanitatis oratorius, non scurrilis, lepos. Latine loquendi accurata, & sine molestia diligens elegantia. In disserendo mira explicatio. Cum de iure civili, cum de aequo & bono disputaretur, argumentorum & similitudinum copia.

XXXIX. Nam, ut Antonius conjectura movenda, aut sedanda suspicione, aut excitanda, incredibilem vim habebat, sic in interpretando, in definiendo, in explicanda aequitate, nihil erat Crasso copiosius: idque cum saepe alias, tum apud centumviros in M. Curii causa⁴⁰ cognitum est. Ita enim multa tum contra scriptum pro aequo & bono dixit, ut hominem acutissimum, Q. Scævola, & in iure, in quo illa

Tom. I.

I i i

causa

³⁹ L. Crassum] De quo vide Commentarium, 1. de Orat. 7. pag. 562.

⁴⁰ In M. Curii causa] Vide Commentarium in lib. 1. de Orat. cap. 39. & infra, c. 52.

causa vertebatur, paratissimum, obrueret argumentorum explorumque copia: atque ita tum ab his patronis aequalibus, etiam consularibus, causa illa dicta est, cum uterque ex contraria parte jus civile defenderet, ut eloquentium jurisperitissimus Crassus, jurisperitorum eloquentissimus Scævola putaretur: qui quidem cum peracutus esset ad excogitandum, quid in jure, aut in æquo verum aut esset, aut non esset, tum verbis erat ad rem cum summa brevitate mirabiliter aptus. Quare sit nobis orator in hoc interpretandi, explanandique, & differendi genere mirabilis, sic ut simile nihil viderim, in augendo, in ornando, in refellendo magis existimator metuendus, quam admirandus orator. Verum ad Crassum revertamur.

XL. Tum Brutus, Etsi satis, inquit, mihi videbar habere cognitum Scævola ex iis rebus, quas audiebam sæpe ex C. Rutilio, quo utebatur propter familiaritatem Scævola nostri⁴¹, tamen ista mihi ejus dicendi tanta laus nota non erat. Itaque cepi voluptatem, tam ornatum virum, tamque excellens ingenium fuisse in nostra republica.

Hic ego, Noli, inquam, Brute, existimare, his duobus quidquam fuisse in nostra civitate præstantius. Nam, ut paulo ante dixi, consultorum alterum disertissimum, disertorum alterum consultissimum fuisse: sic in reliquis rebus ita dissimiles erant inter sese, statuere ut tamen non posses, utrius te malles familiorem. Crassus erat elegantium parcissimus: Scævola parcorum elegantissimus. Crassus in summa comitate habebat etiam severitatis satis: Scævola multa in severitate non deerat tamen comitas. Licet omnia hoc modo: sed vereor, ne fingi videantur hæc, ut dicantur a me quodam modo; res se tamen sic habet. Cum omnis virtus sit, ut vestra, Brute, vetus Academia dixit, mediocritas; uterque horum medium quiddam volebat sequi: sed ita cadebat, ut alter ex alterius laude partem, uterque autem suam totam haberet.

Tum
⁴¹ Scævola nostri] Aliter Scævola, omisso bebat cum altero Scævola, quicumque is nostri. Hoc ait: Scævola pontifex utebatur fuerit, quamquam locus non caret mendii Rutilio, propter familiaritatem, quam ha-

Tum Brutus, Cum ex tua oratione mihi videor, inquit, bene Crassum & Scævola cognovisse, tum de te, & de Ser. Sulpicio⁴² cogitans, esse quandam vobis cum illis similitudinem judico. Quonam, inquam, istuc modo? Quia mihi & tu videris, inquit, tantum juris civilis scire voluisse, quantum satis esset oratori; & Servius eloquentiæ tantum assumpsisse, ut jus civile facile possit tueri: atatesque vestra, ut illorum, nihil, aut non fere multum differunt⁴³.

XLI. Et ego, De me, inquam, dicere nihil est necesse: de Servio autem & tu probe dicis, & ego dicam quod sentio. Non enim facile quem dixerim plus studii, quam illum, & ad dicendum, & ad omnes bonarum rerum disciplinas adhibuisse. Nam & in iisdem exercitationibus, ineunte ætate, fuimus; & postea una Rhodum ille etiam profectus est, quo melior esset & doctior: &, inde ut rediit, videtur mihi in secunda arte primus esse maluisse, quam in prima secundus. Atque haud scio, an par principibus esse potuisset: sed fortasse maluit, id quod est adeptus, longe omnium, non ejusdem modo ætatis, sed eorum etiam, qui fuissent, in jure civili esse princeps.

Hic Brutus, Ain tu? inquit. Etiamne Q. Scævola Ser- vium nostrum anteponis? Sic enim, inquam, Brute, existimo, juris civilis magnum usum & apud Scævola, & apud multos fuisse; artem, in hoc uno, quod nunquam effecisset ipsius juris scientia, nisi eam præterea didicisset artem, quæ doceret rem universam tribuere in partes, latentem explicare definiendo, obscuram explanare interpretando; ambigua primum videre, deinde distinguere, postremo habere regulam, qua vera & falsa judicarentur; & quæ quibus positæ essent, quæque non essent consequentia. Hic enim attulit hanc artem omnium artium maximam, quasi lucem, ad ea, quæ confuse ab aliis aut respondebantur, aut agebantur.

I i 2

XLIII.

⁴² De Ser. Sulpicio] Vide Gravinam, de anno consul esset, id est anno, qui Cicero- Ortus Juris, num. LXV. nis consulatum fecutus est; sed repulsum tulit, ut in Orat. pro Murana videmus. I-
⁴³ Nihil, aut non fere multum differunt] Nam Cicero, quod scribit ipse, suo, id est quadragesimo tertio ætatis anno consul fuit: fuisse, si modo Ser. Sulpicius anno suo prætor fuerat. Corradus.

XLII. Dialecticam mihi videris dicere, inquit. Recte, inquam, intelligis. Sed adjunxit etiam & literarum scientiam, & loquendi elegantiam, quæ ex scriptis ejus, quorum similia nulla sunt; facillime perspici potest. Cumque dicendi causa duobus peritissimis operam dedisset, L. Lucilio Balbo ⁴⁴, & C. Aquilio Gallo ⁴⁵, Galli, hominis acuti & exercitati, promptam, & paratam in agendo, & in respondendo celeritatem subtilitatem, diligentiaque superavit: Balbi, docti & eruditi hominis, in utraque re consideratam tarditatem vicit, expediendis, consociandisque rebus. Sic & habet quod uterque eorum habuit, & explevit quod utriusque defuit. Itaque, ut Crassus mihi videtur sapientius fecisse, quam Scævola: (hic enim causas studiose recipiebat, in quibus a Crasso superabatur: ille se consuli volebat ⁴⁶, ne qua in re inferior esset, quam Scævola) sic Servius sapientissimus. Cum enim duæ civiles artes ac forenses plurimum & laudis haberent & gratiæ; perfecit, ut altera præstaret omnibus: ex altera tantum assumeret, quantum esset, & ad tuendum juris civile, & ad obtinendam consularem dignitatem, satis.

Tum Brutus, Ita prorsus, inquit, & antea putabam. Audivi enim nuper ⁴⁷ eum studiose & frequenter Sami, cum ex

⁴⁴ L. Lucilio Balbo] Credimus L. Lucilium, quem lib. 111. Fam. commendat, hujus situm: Q. vero Lucilium Balbum, qui in libris de Nat. Deor. loquitur, fratrem fuisse: atque Lucilios, post Lucilium poetam, qui dicitur alumnus Aurunce a Juvenale, Romæ esse cœpisse: quidquid alii scribant. *Idem.*

⁴⁵ C. Aquilio Gallo] Cum C. Aquilius Gallus fuerit Ciceronis collega in prætura, & ob id etiam Ciceronis & Sulpicii æqualis, quæri potest, an idem Sulpicii præceptor esse potuerit; an potius pater Sulpicii præceptor, & filius Ciceronis collega: quod ut simile vero videatur, nihil tamen affirmemus, præferim cum Pomponius ostendat Sulpicium jam grandem juri operam dare cœpisse, ita ut etiam filium audire potuerit. Et filium dicimus, quoniam supra, ubi de lege Aquilia mentio facta est, ostendimus duos Aquilios fuisse, quamvis recentiores scriptores uni omnia tribuant. Aquili

lii porro patricii videntur fuisse, quando C. Aquilius a Livio lib. 111. consul dicitur, multo ante quam plebeji consules fierent, quamvis Ulpianus lib. 11. tit. 2. Digestor. scribat, legem Aquiliam ab Aquilio trib. plebis fuisse latam. Nam si Aquilius trib. plebis fuit, certe plebejus fuit. Dicamus igitur, quod sæpe diximus, duplicem gentem fuisse, vel Ulpianum esse deceptum. *Idem.*

⁴⁶ Nolebat] Aliter volebat (sic Vict.) aliter volebat (ita Man. & Lamb.) sed nolebat rectum est. Nolebat certe Crassus de jure respondere, ne, cum in orandis causis superior esset, si de jure respondisset, aliqua in re videri posset Scævola ipso, qui disciplina juris civilis omnium esset eruditissimus, inferior. Malebat igitur Crassus in arte dicendi primus, quam in jure civili secundus esse: ut Ser. Sulpicius contra huius in secunda primus, quam in prima secundus esse; ut supra dixit. *Idem.*

⁴⁷ Audivi enim nuper] Esti videtur præ-

eo jus nostrum pontificium, quæ ex parte cum jure civili conjunctum esset, vellem cognoscere; & nunc meum iudicium multo magis confirmo testimonio & iudicio tuo: simul illud gaudeo, quod & æqualitas vestra, & pares honorum gradus ⁴⁸, & artium, studiorumque quasi finitima vicinitas, tantum abest ab obtrectatione invidiaque, quæ solet lacerare plerosque, uti ea non modo non exulcerare vestram gratiam, sed etiam conciliare videatur. Quali enim te erga illum perspicio, tali illum in te voluntate, iudicioque cognovi. Itaque doleo & illius consilio, & tua voce populum Romanum carere tam diu: quod cum per se dolendum est, tum multo magis consideranti, ad quos ista non translata sint, sed nescio quo pacto devenerint.

Hic Atticus, Dixeram, inquit, a principio, de republica ut sileremus: itaque faciamus. Nam si isto modo volumus singulas res desiderare, non modo quærendi, sed ne lugendi quidem finem reperiemus.

XLIII. Pergamus ergo, inquam, ad reliqua, & institutum ordinem persequamur. Paratus igitur veniebat Crassus, expectabatur, audiebatur: a principio statim, (quod erat apud eum semper accuratum) expectatione dignus videbatur: non multa jactatio corporis, non inclinatio vocis, nulla inambulatio, non crebra supplotio pedis; vehemens, & interdum irata, & plena justis doloris oratio: multæ, & cum gravitate factiæ: quodque difficile est, idem & perornatus & perbrevis. Jam in altercando invenit parem neminem: versatus est in omni fere genere causarum: mature in locum principum oratorum venit. Accusavit C. Carbonem, eloquentissimum hominem, admodum adolecens: summam ingenii non laudem modo,

ne *adversus* de tempore hoc ipso divinare, nos tamen conficimus annum fuisse, quo Cæsar consul IV. fuit, & bellum in Hispania cum Pompeii filiis gessit; quo quidem anno Tullia Ciceronis dececit, & Brutus ac Ser. Sulpicius in Asia fuerunt. Et quidem Brutus ita, ut literas inde consolatorias ad Ciceronem scripserit; Ser. vero Sulpicius scripsit, cum ex Asia rediisset, ut ex ejus literis cognosces. Fieri igitur potuit,

ut vel simul ex Asia decedentes Samum venorint, vel alter decedens, alter in Asiam proficiscens, Sami obvii sint facti, & ita sint collocuti. Sic etiam Marcellum Mitylenis Brutus vidit. *Idem.*

⁴⁸ Pares honorum gradus] Nam fuit uterque quæstor, ædilis, prætor, & consul. De magistratibus Ser. Sulpicii in Orat. pro Mur. & Famil. *Idem.*

modo, sed etiam admirationem est consecutus. Defendit postea Liciniam virginem⁴⁹, cum annos XXVII. natus esset: in ea ipsa causa fuit eloquentissimus, orationisque ejus scriptas qualem partes reliquit. Voluit adolescens in colonia⁵⁰ Narbonensi causa popularis aliquid attingere, eamque coloniam (ut fecit) ipse deducere: exstat in eam legem senior, (ut ita dicam) quam illa aetas ferebat, oratio. Multa deinde causa; sed ita tacitus tribunatus, ut, nisi in eo magistratu coenavisset apud praenem Granium⁵¹, idque nobis narravisset Lucilius, tribunum plebis nesciremus fuisse.

Ita profusus, inquit Brutus: sed ne de Scavola quidem tribunatu quidquam audivisse videor, & eum collegam Crassi credo fuisse. Omnibus quidem aliis, inquam, in magistratibus, sed tribunus anno post fuit, eoque in rostris sedente suavit Servilium legem Crassus. Nam censuram sine Scavola gessit. Eum enim magistratum nemo unquam Scavorum petivit. Sed haec Crassi cum edita oratio est, quam te saepe legisse certo scio, quatuor & triginta tum habebat annos, totidemque annis mihi aetate praestabat. His enim consulibus eam legem suavit, quibus nati sumus, cum ipse esset Q. Capione consule natus & C. Laelio, triennio ipso minor, quam

⁴⁹ *Liciniam virginem*] Ut propinquam; nam Crassus erat Licinius; certe summo loco natus, ac sanctissimo sacerdotio praeditam, ut in Orat. pro Domo dicitur; de incestu vero accusatam. L. enim Veturius eque Romanus Emiliam virginem Vestalem furtivo furo polluit. Duas praeterea virgines Vestales eadem Emilia ad participationem incesti sollicitatas contubernaliibus sui corruptoris expulit ac tradidit. Videant tamen eruditi, an is fuerit T. Berutius. Indicium per se verum est. In eadem, Historia legitur apud Paulum Orosium lib. v. c. 15. Tunc igitur L. Crassus, ut hic ait Cicero, Liciniam deposuit. Itaque Emilia condemnata est, sed Licinia & Marcia sunt absolutae, postea tamen cum pluribus aliis condemnatae, ut refert Aconius. *Idem.*

⁵⁰ *Colonia*] Civitas Romanorum, ut in Orat. pro Fontibus legitur. *Dicimus Romanorum*, inquit Plinius lib. 3. c. 12. quod, ut quidam volunt, multum ab eis agnominis in eam coloniam hinc delata. Abi tamen putant a

Caesare dictator milites Martia legionis in eam coloniam missos, & ob id Narbonem *Martiam* a scriptoribus appellari; nec vident a Cicero *Martiam* dici in Orat. pro Fontibus, quae dicta fuit multis annos ante quam Caesar dictator fieret. Nec me movet, quod in Tiberio scribit Sueton. Tiberii patrem ad eam coloniam deducendam missum fuisse. Sic enim interpretor. Prius a L. Crasso deducta est colonia, & Narbo Marcus forte a Q. Marcio, qui tunc erat consul, appellata: deinde a Caesare missis novis colonis quasi insinurata. *Idem.*

⁵¹ *Granium*] Quo nemo fuit dicacior, ut lib. 11. de Orat. describitur. Is L. Crassus & M. Antonii voluntatem asperioribus facetiis saepe perfrinxit impune, ut in Orat. pro Plancio scribitur; quamvis illorum esset familiaris, ut hic cognoscitur, & lib. 11. de Orat. dicitur. Is est Granus, de quo multa Lucilius, ut ait infra, scripsit. *Idem.*

Antonius. Quod idcirco posui, ut dicendi Latine prima maturitas in qua aetate existisset, posset notari; & intelligeretur jam ad summum pene esse perductam, ut eo nihil ferme quicquam addere posset, nisi qui a philosophia, a jure civili, ab historia fuisset instructor.

XLIV. Erit, inquit M. Brutus, aut jam⁵² est iste, quem exspectas? Nescio, inquam. Sed est etiam L. Crassi in consulatu, pro Q. Capione, defensione juncta non brevis, ut laudatio; ut oratio autem, brevis; postrema censoris oratio, qua anno duodequingagesimo usus est. In his omnibus inest quidam sine ullo furo veritatis color. Quam etiam comprehensio, & ambitus ille verborum (si sic periodum appellari placet) erat apud illum contractus, & brevis; & in membra quaedam, quae *καὶ* Graeci vocant, dispartiebatur orationem lubentius.

Hoc loco Brutus, Quandoquidem tu istos oratores, inquit, tantopere laudas, vellem aliquid Antonio, praeter illum de ratione dicendi sane exilem libellum, plura Crasso libuisset scribere. Cum enim omnibus memoriam sui, tum etiam disciplinam dicendi, nobis reliquissent. Nam Scavola dicendi elegantiam⁵³ satis ex iis orationibus, quas reliquit, habemus cognitam. Et ego, Mihi quidem a pueritia quasi magistra fuit, inquam, illa in legem Capionis oratio: in qua & auctoritas ornatu senatus, quo pro ordine illa dicuntur; & invidia concitatur in judicium, & in accusatorum factionem, contra quorum potentiam populariter tum dicendum fuit. Multa

⁵² *Aut jam*] Quasi correctio; & haec particula videtur ostendere, legendum esse sine interrogatione, quod affirmet, non quae- rat, & affirmans eum significat esse Cicero- nem; ut M. Antonius lib. 1. de Orat. eodem pene modo, ita quasi divinat: *Qui eloquenti dici possit, aut hic est jam Crassus; aut si quis pari fuerit ingenio, &c.* Per me tamen licet, ut quivis cum interrogatione legat, praesertim cum Cicero quasi rogatus respondeat. *Idem.*

⁵³ *Scavola dicendi elegantiam*] P. Scavola filius fuit, quod etiam difficile cognoscitur, tu tamen ita colliges: P. Licinius Crassus

P. Scavola frater fuit. Porro Scavola pontifex hujus P. Scavola fratris filius fuit, ut L. Crassus lib. 1. de Orat. dicit. Quare dubium non est, quin is significetur lib. 11. de Officiis, illis verbis: *Q. Scavola, P. filius, cum postulasset, ut sibi fundus, cui jus emptor erat, famel indicaretur, itaque venditor ita fecisset, dixit, se plaris estimare, & addidit centum millia.* Hic est, quem Fimbria vulneravit, quem postea Damaspus interfecit, velut faventem Sylla participus, & quidem ante simulacrum Vestae, Carbone III. Mario filio consulibus. *Idem.*

ta in illa oratione graviter, multa leniter, multa aspere, multa facere dicta sunt: plura etiam dicta quam scripta, quod ex quibusdam capitibus expositis, nec explicatis, intelligi potest. Ipsa illa censoria contra Cn. Domitium collegam non est oratio, sed quasi capita rerum, & orationis commentarium paulo plenus. Nulla est enim altercatio clamoribus unquam habita majoribus. Et vero fuit in hoc & popularis dictio excellens. Antonii genus dicendi multo apius iudicis, quam concionibus.

XLV. Hoc loco ipsum Domitium ⁵⁴ non relinquo. Nam etsi non fuit in oratorum numero, tamen pono satis in eo fuisse orationis atque ingenii, quo & magistratus personam, & consularem dignitatem tueretur. Quod iudem de Caelio ⁵⁵ dixerim, industriam in eo summam fuisse, summamque virtutes: eloquentiam tantum, quod esset in rebus privatis, amicis ejus; in republica, ipsius dignitati satis.

Eodem tempore M. Herennius ⁵⁶ in mediocribus oratoribus, Latine & diligenter loquentibus, numeratus est: qui tamen summa nobilitate hominem, cognatione, sodalitate, collegio, summa etiam eloquentia, L. Philippum, in consularis petitione superavit. Eodem tempore C. Clodius ⁵⁷, etsi

pro-

⁵⁴ *Domitium*] C. Domitium Enobarbum, qui tribus pleb. Cajo Mario 111. L. Aurelio Orestis consulis legem tulit, ut sacerdotibus, quos antea collegae sufficiebant, populus crearet, quod Patere. lib. 11. refert. Pontificibus enim offensum, quod alium potius quam se in patris sui locum cooptassent, jus sacerdotum subrogandum a collegis ad populum transtulit, ut Suet. in Nerone testatur. In consulatu vero, quem gessit cum C. Cassio Longino, anno ab U. C. DCLVIII. Allobrogibus, Arvernisque superatis, elephantum per provinciam invehens est, turba militum quasi inter solemniam triumphi proficiente: quod Sueton. in Nerone refert. Tanta in eo fuit gravitas, tanta auctoritas, ut quod esset ab eo objectum L. Crafo in censura collegae, lepore magis elevandum, quam contentione frangendum videtur, ut lib. 11. de Orat. dicitur. *Idem.*

⁵⁵ *C. Caelio*] C. Caelio Caldo, qui fuit

homo novus, ut leges lib. 1. de Orat. & Verr. VII. & apud Q. Frat. in libro de Petit. Consul. Fuit equalis Craffi, cui maximo honori fuit illa ipsa, quamcumque assequi potuit, in dicendo mediocritas, lib. 1. de Orat. Hic iudex absolvit eam injuriam, qui Lucillum poecant in scena nominatum laeserat, lib. 11. ad Herenn. Consularium anno ab U. C. DCLX. cum L. Domitio Enobarbo gessit. *Idem.*

⁵⁶ *M. Herennius*] Decurris ceterorum magistratum gradibus, ad consulatum homo novus pervenit, anno Urbis DCLXI. *Profertur.*

⁵⁷ *C. Clodius*] C. Clodius An. F. Pulcher, qui magnificentissime adillitate lib. 11. de Offic. fundus esse dicitur. Hinc Verr. VI. sic ait: *C. Clodius, cuius adillitatem magnificentissimum scimus fuisse, etc.* Prator in Sicilia fuit, & leges Halesinis dedit, Verr. IV. Deinde cum M. Perenna, anno DCLII. consul fuit.

propter summam nobilitatem, & singularem potentiam magnus erat, tamen etiam eloquentiam quandam mediocritatem afferebat. Eiusdem fere temporis fuit eques Romanus C. Titius ⁵⁸, qui, meo iudicio, eo pervenisse videtur, quo potuit fere Latinus orator sine Graecis literis, & sine multo usu pervenire. Hujus orationes tantum argutiarum, tantum exemplorum, tantum urbanitatis habent, ut paene Attico stilo scriptae esse videantur. Easdem argutias in tragodia satis quidem ille acute, sed parum tragice transtulit. Quem studebat imitari L. Afranius poeta, homo perargutus, in fabulis quidem etiam, ut scitis, disertus. Fuit etiam Q. Rubrius Varro ⁵⁹, qui a senatu hostis cum C. Mario iudicatus est, acer & vehementer accusator. In eo genere sane probabilis, doctus autem Graecis literis, propinquus noster ⁶⁰, factus ad docendum, M. Gratius ⁶¹, M. Antonii per familiaris, cujus praefectus cum esset in Cilicia, est interfectus: qui accusavit C. Fimbriam, M. Marii Gratiiani ⁶² pater.

XLVI. Atque etiam, apud socios & Latinos, oratores habitus sunt Q. Vectius Vectianus ⁶³, e Marfis, quem ipse cognovi, prudens vir, & in dicendo brevis: Q. & D. Valerii

Tom. I.

K k k

Sora-

⁵⁸ *C. Titius*] De quo scriptum nihil nos praeterea vidimus. *Corradus.* Viro docto ac diligenti (Corrado) non venit in mentem Macrobius, Satur. lib. 11. cap. 12. *Muretus.*

⁵⁹ *Q. Rubrius Varro*] Tribunus plebis anno DCLXIII. Hostis postea a Senatu cum Mario & aliis undecim senatoribus iudicatus est. *Prutius.*

⁶⁰ *Propinquus noster*] Avus enim noster Marii Gratiidii forem in matrimonio habuit. lib. 111. de Leg.

⁶¹ *M. Gratius*] M. Marius Gratius: cujus videtur is vel filius, vel propinquus fuisse, qui fuit Q. fratris legatus, ut epist. I. lib. 1. ad Q. fratrem, & in Orat. pro Placco legitur: quem Cicero magni faciebat. *Famili.* VII. 1. 2. 3. 4.

⁶² *M. Marii Gratiiani*] Non dubito, quia hic sit ille, qui lib. 1. de Orat. & lib. 111. de Offic. dicitur cum Sergio Aurata de venditis adibus litigasse; quem postea Sergius Catilina, vel ob id fortasse, quod cum suo propinquo litigasset, vel quod Marianus

esse, interfecit, ut Q. frater in libello de Petit. Consul. Acon. in Orat. contra Catilinam, & alii testantur. Nunc quoniam, qua ratione M. Marius Gratiianus dicitur; nam si natus e M. Mario Gratiidio est, & a Fimbria adoptatus, C. Flavius Fimbria Gratiianus debuit appellari; si Fimbria natus, & in Marius sine Gratiidius per adoptionem translatus, Marius Gratiidius Flavianus debuit vocari; nisi Cicero, ut alii, vetus nomen voluit retinere, ut in T. Pomponio Attico fecit, quamvis Cicer illum Q. Caelium Pomponianum Atticum vocari debere. Diximus autem, videri a Fimbria adoptatum fuisse, quia in libris veteribus ita legitur: *qui accusavit C. Fimbriam, M. Marii Gratiiani patrem.* (Atque ita Victorius & Lamb.) Verum, si pater legatur, ut in pluribus Libris legitur, non erit dubium, quia M. Marius Gratiianus M. Gratiidii, de quo loquitur Cicero, filius fuerit, a quocumque sit adoptatus. *Corradus.*

⁶³ *Q. Vectius Vectianus*] De quo quidem nihil nos invenimus. *Idem.*

Sorani ⁶⁴, vicini & familiares mei, non tam in dicendo admirabiles, quam docti & Græcis literis, & Latinis: C. Rusticellus, Bononiensis ⁶⁵, is quidem & exercitatus, & natura volubilis. Omnium autem eloquentissimus extra hanc urbem T. Betucius Barrus ⁶⁶, Afulanus, cujus sunt aliquot orationes Afuli habitæ. Illa Romæ contra Capionem, nobilis sane, cui orationi Capionis ore respondit Ælius; qui scriptavit orationes multas, orator ipse nunquam fuit. Apud majores nostros video disertissimum habitum ex Latio L. Papirium Fregellanum ⁶⁷, Tib. Gracchi, P. filii, fere ætate: ejus etiam oratio est pro Fregellanis, coloniisque Latinis, habita in senatu.

Tum Brutus, Quid tu igitur, inquit, tribus istis externis quasi oratoribus? Quid centes, inquam, nisi idem, quod urbanis, præter unum, quod non est eorum urbanitate quadam quasi colorata oratio? Et Brutus, Qui est, inquit, iste tandem urbanitatis color? Nescio, inquam. Tantum esse quendam scio. Id tu, Brute, jam intelliges, cum in Galliam veneris. Audies tu quidem etiam verba quædam non trita Romæ: sed hæc mutari, dediscique possunt. Illud est majus, quod in vocibus nostrorum oratorum recinit quiddam, & resonat urbanus. Nec hoc in oratoribus modo apparet, sed etiam in cæteris. Ego memini T. Tincam Placentinum ^{68 a}, hominem facetissimum, cum familiari nostro Q. Granio præcone dicente certare. Eon, inquit Brutus, de quo multa Lucilius? Isto ipso: sed Tincam non minus multa ridicule dicentem Granius obruebat nescio quo sapore vernaculo: ut ego jam non mirer, illud Theophrasto accidisse, quod dicitur, cum percontare-

⁶⁴ Q. & D. Valerii Sorani] Q. Valerium Soranum togatorum ætatis suæ literatissimum refert apud Ciceronem L. Crassus. Fuit item, ut auctor est Plutarchus in Pompejo, philosophus iugens. De violenta ejus morte consentiunt Historici, de modo & causa dissentiunt. Illi porro Valerii Sorani dicuntur a Sora Latii urbe & colonia, quæ etiamnum verus nomen retinet. *Peristeur.*

⁶⁵ C. Rusticellus, Bononiensis] Rusticellus corrigendum est ex auctoritate vetustissimi numismatis ærci, quod est apud me cum in-

scriptione C. Rusticellus Cordus Ilvir. Urbinus.

⁶⁶ T. Betucius Barrus] Is fortasse, quem maledicium & mordacem significat Horat. Sat. VII. & Porphyrius ejus inermes Sat. VI. scribit incestum cum Emilia Vestali fecisse. *Corradus.*

⁶⁷ L. Papirium Fregellanum] De quo scriptum nihil legimus. *Idem.*

^{68 a} T. Tincam Placentinum] De quo Quintilianus, lib. 1. cap. 5.

taretur ex anicula quadam, quanti aliquid venderet; & respondisset illa, atque addidisset, *Hospes, non pote minoris*: tulisse eum moleste, se non effugere hospitis speciem, cum ætatem ageret Athenis, optimeque loqueretur. Omnino sic (ut opinor) in nostris est quidam urbanorum, sicut ille Atticorum, sonus. Sed domum redeamus, id est, ad nostros revertamur.

XLVII. Duobus igitur summis, Crasso & Antonio, L. Philippus ^{68 b} proximus accedebat, sed longo intervallo, tamen proximus. Itaque eum, etsi nemo intercedebat, qui se illi anteferebat, neque secundum tamen, neque tertium dixerim. Nec enim in quadrigis eum secundum numeraverim, aut tertium, qui vix a carceribus exierit, cum palmam jam primus acceperit: nec in oratoribus, qui tantum absit a primo, vix ut in eodem curriculo esse videatur. Sed tamen erant ea in Philippo, quæ, qui sine comparatione illorum spectaret, satis magna diceret: summa libertas in oratione, multæ facetiæ, satis creber in reperiendis, solutus in explicandis sententiis: erat etiam in primis, ut temporibus illis, Græcis doctrinis institutus, in altercando cum aliquo aculeo, & maledicto facetus.

Horum ætati prope conjunctus L. Gellius ⁶⁹, non tam vendibilis orator, quam ut nescires quid ei desset. Nec enim erat indoctus, nec tardus ad excogitandum, nec Romanarum rerum immemor, & verbis solutus satis; sed in magnos oratores inciderat ejus ætas: multam tamen operam amicis, &

K k k 2 uti-

^{68 b} L. Philippus] L. Marcius Philippus, qui gloriari solebat, se sine ullo munere adeptum esse omnia, quæ haberentur amplissima, lib. 11. de Offic. Primum in consulari petitione a M. Herennio fuit superatus; deinde tamen consul est factus cum Sexto Julio Cæsare, anno ab U. C. DCLXIII. Hujus Philippi est hæc oratio apud Sallust. in qua cenet, ut Appianus Claudius interrex cum Q. Catulo proconsule & cæteris, quibus imperium est, ubi præsidio sint: operam deant, ne quid resp. detrimenti capiat. *Idem.*

⁶⁹ L. Gellius] L. Gellius Publicola, qui omnibus honoribus ad censuram usque defunctus est, ut Val. Max. lib. V. c. 9. re-

fert. Nam prætor fuit, & ex prætura proconsul in Græciam venit, ut lib. 1. de Leg. est scriptum. Consul item fuit cum Cn. Cornelio Lentulo, anno ab U. C. DCLXXXII. & Chrysum acerime pugnantem prælio oppressit, ut ait Orof. lib. v. c. 24. sed ipse a Spartaco victus est acie, ut Liv. lib. XCVI. Hujus Philippi est hæc oratio apud Sallust. in qua cenet, ut Appianus Claudius interrex cum Q. Catulo proconsule & cæteris, quibus imperium est, ubi præsidio sint: operam deant, ne quid resp. detrimenti capiat. *Idem.*

utilem præbuit; atque ita diu vixit, ut multarum ætatum oratoribus implicaretur, multum etiam in causis versaretur.

Iisdem fere temporibus D. Brutus ⁷⁰, is, qui consul cum Mamerco fuit, homo & Græcis doctus literis, & Latinis. Dicebat etiam L. Scipio ⁷¹ non imperite: Cnæusque Pompejus ⁷², Sexti filius, aliquem numerum obtinebat. Nam Sextus, frater ejus, præstantissimum ingenium contulerat ad summam juris civilis, & ad perfectam geometriæ, & rerum Stoicarum scientiam. Item in jure, & ante hos M. Brutus ⁷³, & paulo post eum C. Bilienus, homo per se magnus, prope simili ratione summus evaserat: qui consul factus esset, nisi in Marianos consulatus, & in eas petitionis angustias incidisset. Cn. autem Octavii ⁷⁴ eloquentia, quæ fuerat ante consulatum ignorata, in consulatu multis concionibus est vehementer probata. Sed ab eis, qui tantum in dicentium numero, non in oratorum fuerunt, jam ad oratores revertamur.

Censeo, inquit Atticus. Eloquentes enim videbare, non sedulos velle conquirere.

XLVIII. Festivitate igitur, & facetiis, inquam, C. Julius ⁷⁵, L. filius, & superioribus, & æqualibus suis omnibus præ-

⁷⁰ D. Brutus] Qui Julianus in consiliis appellatur. Fuit consul anno DCLXXVIII. *Idem.*

⁷¹ L. Scipio] L. Cornelius Scipio Asiaticus, ut in consiliis legitur, quem tamen alii Nasicum vocant, quod in Dione Græco lib. XL. Scipionem Pompeji focerum Nasica filium dicit videri, quem hunc esse arbitrantur. *Idem.*

⁷² Cnæus Pompejus] Cn. Pompejus Strabo, qui prætor a Picentibus victus, non ita mitto post solem fudit, Liv. auctor lib. LXXIV. & Orofus lib. v. cap. 18. Consul cum L. Porcio Catone, anno ab U. C. DCLXV. Marso acie vicir, quo tempore Cicero in exercitu fuit, *Philippica XII.* & multi nobiles legati, in *Orat. pro Fontejo*: & Vestinus in dedicationem accepit, ut Liv. lib. LXXIV. & sequenti retulit. Tunc, ut opinor, etiam transpadanas colonias deduxit, ut Afconius est testis. Cum bellum, quod Cinna & Marius inferebant urbi, opprimere inter initia potuisset, ejusdem fraude

confirmatum est, qui utramque partem fovendo Cinna vires dedit, nec, nisi profugatis optinatum rebus, auxilium tulit, ut ait Liv. lib. LXXIX. Hic tandem fulgure, ut scribit Appianus, est extinctus, cuius cadaver e lecto detraxit, & projecit populus, qui illum oderat tantum, quantum postea filium dilexit. *Plutarch.* in Pompejo. *Idem.*

⁷³ M. Brutus] Credimus hunc esse patrem Bruti Accusatoris, de quo supra. *Idem.*

⁷⁴ Cn. Octavii] Hunc nos putamus filium fuisse illius Cn. Octavii, qui lib. 1. de Orat. consularis appellatur. Consul armis ex urbe collegam suum L. Cinna expulit, in *Orat.* III. in *Carolin.* qui quidem Cinna non ita multo post reversus, illi prædici caput iussit. *Tusc.* V. & exponi pro rostris, ut Flor. lib. 121. cap. 21. scribit. *Idem.*

⁷⁵ C. Julius] C. Julius Cæsar Strabo, ut a Patereulo & Suetonio vocatur; qui rogatus a Sardis T. Albutius accusavit, Verri-

præstitit, oratorque fuit minime ille quidem vehemens, sed nemo unquam urbanitate, nemo lepore, nemo suavitate conditor. Sunt aliquot orationes, ex quibus, sicut ex ejusdem tragædiis, lenitas ejus sine nervis perspicui potest.

Ejus æqualis P. Cethegus ⁷⁶, cui de republica satis suppeditabat oratio. Totam enim tenebat eam, penitusque cognorat. Itaque in senatu consularium auctoritatem assequabatur. Sed in causis publicis nihil, in privatis satis veterator videbatur. Erat in privatis causis Q. Lucretius Vespillo ⁷⁷ & acutus & jurisperitus. Nam Aphilia ⁷⁸ concionibus aptior, quam judiciis. Prudens etiam T. Annius Velina ⁷⁹, & in ejus generis causis orator sane tolerabilis.

In eodem genere causarum multum erat T. Juventius ⁸⁰, nimis ille quidem lentus in dicendo, & pæne frigidus: sed & callidus, & in capiendo adversario versutus, & præterea nec indoctus, & magna cum juris civilis intelligentia. Cujus auditor P. Orbius ⁸¹, meus fere æqualis, in dicendo non nimis exercitatus, in jure autem civili non inferior, quam magister fuit. Nam T. Aufidius ⁸², qui vixit ad summam senectutem, volebat esse similis horum, eratque & bonus vir & innocens, sed dicebat parum. Nec sane plus frater ejus M. Virgilius, qui

na I. & lib. 11. de Offic. & orationem pro Sardis, ut ait Sueton. in Cæsare, reliquit. Edilis curulis, L. Cæsare, P. Rutilio consularibus, fuit, & adlicius quidem occisus est: sed tantum in civitate potuit, ut causa belli civilis contentio ejus cum Sulpicio tribuno plebis fuerit, Nam sperabat, & id agebat hic Cæsar, ut omnia prætura consul fieret: cui cum primis temporibus iure Sulpicius resisteret, postea nimia contentione ad ferrum & arma processit, ut ait Afconius: eam petitionem extraordinariam infra Cicero vocat. Ob hæc illi postea Cinna prædici caput iussit, *Tusc.* V. *Idem.*

⁷⁶ P. Cethegus] P. Cornelius Cethegus, prætor an. U. C. DCLXXXI. *Præf.*

⁷⁷ Q. Lucretius Vespillo] Quis hic fuerit, ignoramus: illud scire videtur, Lucretios patricios fuisse, cum tot Lucretii consules legantur ante, quam plebeji crearentur. *Corradus.*

⁷⁸ Aphilia] Legunt alii *Aphilia* Lucretio,

de quo epitome Livii lib. LXXXVIII. Alii *Ostello* Lucretio, cuius meminit Patereculus. Divinant alii *Ostilius*, quem inter jurisconsultos recenset Pomponius. *Præfatus.*

⁷⁹ T. Annius Velina] Ex tribu Velina. Vela Romæ collis editor. *Idem.*

⁸⁰ T. Juventius] Invenire adhuc historiam non potuimus: illud in *Orat.* pro Plancio invenimus; Juventiam gentem ex municipio Tusculano oriundam consularum fuisse, sed tamen plebejam, quam Juventius Laterensis ibi dicitur petere tribunatum plebis cepisse. *Corradus.*

⁸¹ P. Orbius] Proconsul Asiæ fortitus obtinuit anno Urbis DCXCI. *Præf.*

⁸² T. Aufidius] Frater M. Virgillii, sed tantum ex eadem matre, quæ, ut censet Pithæus, Aufidium & Virgillum maritos habuerat, & ex utriusque filios. Quæstor fuit anno DCLXX, ac septimo post anno aditus plebis. *Idem.*

qui tribunus plebis L. Sylla imperatori diem dixit. Ejus collega P. Magius⁸³, in dicendo paulo tamen copiosior.

Sed omnium oratorum, sive rabularum, qui & plane indocti, aut inurbani, aut rustici etiam fuerunt, quos quidem ego cognoverim, solutissimum in dicendo, & acutissimum iudico nostri ordinis Q. Sertorium⁸⁴, equestris C. Gorgonium⁸⁵. Fuit etiam facilis & expeditus ad dicendum, & vitæ splendore multo, & ingenio sane probabili, T. Junius⁸⁶, L. filius, tribunicius: quo accusante P. Sextius⁸⁷, prætor defignatus, damnatus est ambitus. Is processisset honoribus longius, nisi semper infirma, atque etiam ægra valetudine fuisset.

XLIX. Atque ego præclare intelligo, me in eorum commemoratione versari, qui nec habiti sint oratores, neque fuerint, præteritique a me aliquot ex veteribus, commemoratione, aut laude dignos: sed hoc quidem ignoratione. Quid enim est superioris ætatis, quod scribi possit de iis, de quibus nulla monumenta loquuntur, nec aliorum, nec ipsorum? De iis autem, quos ipsi vidimus, neminem fere præmittimus eorum, quos aliquando dicentes vidimus. Volo enim sciri, in tanta & tam vetere republica, maximis præmiis eloquentiæ propositis, omnes cupisse dicere, non plurimos ausos esse, potuisse paucos. Ego tamen ita de unoquoque dicam, ut intelligi possit, quem existimem clamatorem, quem oratorem fuisse. Iisdem fere temporibus, ætate inferiores paulo, quam Julius, sed æquales propemodum fuerunt C. Cotta, P. Sulpicius⁸⁸, Q. Varius⁸⁹, Cn. Pomponius, C. Curio, L. Fufius, M. Drusus,

P. An-

⁸³ P. Magius] P. Magius Philo in tribumatu Virgillii collega anno DCLXVII. Idem.

⁸⁴ Q. Sertorium] Cujus vitam scripsit Plutarchus.

⁸⁵ C. Gorgonium] Hominem nobis profus ignotum. Corradus.

⁸⁶ T. Junius] Tribunus plebis anno Urbis DCLII.

⁸⁷ P. Sextius] Existimabamus olim hunc esse P. Sestium, pro quo Ciceronis extat oratio: nunc vero aliter sentimus, & P. Sestium, quem Cicero defendit, non posse significari, e temporum ratione colliges. Possit igitur hic videri vel pater P. Sestii, præferam cum P. dicatur, ut filius patris prænomen, quasi de more, referat: nisi Cicero P. Sestium L. filium vocet, epist. 6. lib. v. Famil. quæ res facit, ut ego nunc demum putem hunc, de quo nunc loquitur, vel illum esse, vel potius patrem illius P. Sestii esse, ad quem epist. 18. lib. v. Familiar. scribit. Idem.

⁸⁸ C. Cotta, P. Sulpicius] Quos in libris de Oratore loquentes inducit: ubi de illis dictum est.

⁸⁹ Q. Varius, &c.] De singulis inferius, ubi seorsum appellabuntur.

P. Antistius: nec ulla ætate uberior oratorum factus fuit. Ex his Cotta & Sulpicius, cum meo iudicio, tum omnium, facile primas tulerunt.

Hic Atticus, Quomodo istuc dicis, inquit, cum tuo iudicio, tum omnium? Semperne in oratore probando, aut improbando, vulgi iudicium cum intelligentium iudicio congruit? An alii probantur a multitudine, alii autem ab iis, qui intelligunt?

Recte requiris, inquam, Attice: sed audies ex me fortasse, quod non omnes probent. An tu, inquit, id laboras, si huius modo Bruto probaturus es?

Plane, inquam, Attice, disputationem hanc de oratore probando, aut improbando, multo malim tibi, & Bruto placere: eloquentiam autem meam populo probari velim. Etenim necesse est, qui ita dicat, ut a multitudine probetur, eundem doctis probari. Nam, quid in dicendo rectum sit, aut pravum, ego iudicabo, si modo is sum, qui id possum, aut sciam iudicare: qualis vero sit orator, ex eo, quod is dicendo efficiet, poterit intelligi. Tria sunt enim (ut quidem ego sentio) quæ sint efficienda dicendo: ut doceatur is, apud quem dicetur, ut delectetur, ut moveatur vehementius. Quibus virtutibus oratoris horum quidque efficiatur, aut quibus vitiiis orator aut non assequatur hæc, aut etiam in his labatur, & cadat, artifex aliquis iudicabit. Efficiatur autem ab oratore, necne, ut ii, qui audiunt, ita afficiantur, ut orator velit; vulgi assensu, & populari approbatione iudicari solet. Itaque nunquam de bono oratore, aut non bono, doctis hominibus cum populo dissensio fuit.

An centes, dum illi vigerunt, quos ante dixi, non eodem gradus oratorum vulgi iudicio, & doctorum fuisse? De populo si quem ita rogavisses, Quis est in hac civitate eloquentissimus? In Antonio & Crasso aut dubitaret, aut hunc alius, illum alius diceret. Nemone Philippum, tam suavem oratorem, tam gravem; tam facetum, his anteferet, quem nosmetipsi, qui hæc arte aliqua volumus expendere, proximum illis fuisse diximus? Nemo profecto. Id enim ipsum est summi

mi oratoris, summum oratorem populo videri. Quare tibi-
cen Antigenidas dixerit discipulo sane frigenti ad populum,
Mibi cane, & Musis: ego huic Bruto dicenti, ut solet, a-
pud multitudinem, *Mibi cane, & populo, mi Brute*, dixe-
rim; ut, qui audient, quid efficiatur; ego, etiam cur id
efficiatur, intelligam. Credit iis, quæ dicuntur, qui audit o-
ratorem; vera putat; assentitur; probat; fidem facit oratio.
Tu artifex, quid quæris amplius? Delectatur audiens multitu-
do, & ducitur oratione, & quasi voluptate quadam perfundit-
ur. Quid habes quod dispueres? Gaudet, dolet, ridet, plo-
rat, favet, odit, contemnit, invidet; ad misericordiam in-
ducitur, ad pudendum, ad pigendum; irascitur, miratur,
sperat, timet: hæc perinde accidunt, ut eorum, qui adsunt,
mentes verbis, & sententiis, & actione tractantur. Quid est,
quod expectetur docti alicujus sententia? Quod enim probat
multitudo, hoc idem doctis probandum est. Denique hoc spe-
cimen est popularis iudicii, in quo nunquam fuit populo cum
doctis intelligentibusque dissensio. Cum multi essent oratores
in vario genere dicendi, quis unquam ex his excellere iudica-
tus est vulgi iudicio, qui non idem a doctis probaretur?
Quando autem dubium fuisset apud patres nostros, eligendi
cui patroni daretur optio, quin aut Antonium optaret, aut
Crassum? Aderant multi alii; tamen utrum de his potius
dubitasset aliquis: quin alterum, nemo. Quid adolescentibus
nobis, cum esset Cotta, & Hortensius, num quis, cui quidem
eligendi potestas esset, quemquam his anteponebat?

LI. Tum Brutus, Quid tu, inquit, quæris alios? de te
ipso nonne, quid optarent rei, quid ipse Hortensius iudica-
ret, videbamus? qui cum partiretur tecum causas, (sæpe e-
nim interfui) perorandi locum, ubi plurimum pollet oratio,
semper tibi relinquebat. Faciebat ille quidem, inquam: &
mihi, benevolentia, credo, ductus, tribuebat omnia. Sed
ego, quæ de me populi sit opinio, nescio: de reliquis hoc
affirmo, qui vulgi opinione discretissimi habiti sint, eosdem
intelligentium quoque iudicio fuisse probatissimos. Nec enim
posset idem Demosthenes dicere, quod dixisse Antimachus

Gla-

Clarium poetam ferunt, qui, cum, convocatis auditoribus,
legeret eis magnum illud, quod novistis, volumen suum, &
eum legentem omnes, præter Platonem, reliquissent, *Legam*,
inquit, *nihilominus: Plato enim mihi unus instar est omnium*
millium. Et recte. Poema enim reconditum, paucorum ap-
probatione; oratio popularis ad sensum vulgi debet moveri.
At, si eundem hunc Platonem unum auditorem haberet De-
mosthenes, cum esset relictus a cæteris, verbum facere non
posset. Quid, tu, Brute, posses, si te, ut Curionem quon-
dam, oncio reliquisset? Ego vero, inquit ille, ut me tibi
indicem, in eis etiam causis, in quibus omnis res nobis cum
iudicibus est, non cum populo, tamen si a corona relictus
sim, non queam dicere. Ita se, inquam, res habet. Ut, si
tibiæ inflatæ non referant sonum, abjiciendas eas sibi tibicen
putet: sic oratori populi aures tanquam tibiæ sunt: eæ si in-
flatum non recipiunt, aut si auditor omnino tanquam equus
non facit^o, agitandi finis faciendus est.

LII. Hoc tamen interest, quod vulgus interdum non pro-
bandum oratorem probat, sed probat sine comparatione, cum
a mediocri, aut etiam a malo delectatur: eo est contentus:
esse melius non sentit: illud, quod est, qualecumque est, pro-
bat. Tenet enim aures vel mediocris orator, sit modo ali-
quid in eo: nec res ulla plus apud animos hominum, quam
ordo & ornatus orationis valet. Quare quis ex populo, cum
Q. Scævola pro M. Coponio dicentem audiret in ea causa,
de qua ante dixi, quidquam politius, aut elegantius, aut
omnino melius aut expectaret, aut posse fieri putaret? Cum
is hoc probare vellet, M. Curium, cum ita heres institutus
esset, si pupillus ante mortuus esset, quam in suam tutelam
venisset, pupillo non nato heredem esse non posse: quid ille

Tom. I.

L I I

non

^o Aut si auditor omnino tanquam equus
non facit? Id sine omni gratia leporeque
dictum videtur: sed & varie explicatur. E-
go ne quem reprehendam, qui satis ipse
pecco, ut censorios potius fatigare debeam,
quam in aliis censendis me occupare: puto
facere verbum esse circense: quod ex eo ap-
paret, quia *fastiones*, quæ a *faciendo* nomen

adeptæ sunt, in circis quatuor erant: & in
lusu pile *fastiones* etiam Plautus dicit. E-
quum igitur puto non *facere*, qui aurigæ
non parat: nec curriculo corripit spatium,
nec adjuvat in partem ad victoriam: sed
segnis & ignavus est, nec sentit stimulos,
nec aurigam audit. *Turneb. Advers. xiv. 22.*

non dixit de testamentorum jure? de antiquis formulis? quid, quemadmodum scribi oportuisset, si etiam filio non nato heres institueretur? Quam captiosum esse populo, quod scriptum esset, negligi, & opinione quari voluntates; & interpretationes disertorum, scripta simplicium hominum pervertere? Quam ille multa de auctoritate patris sui, qui semper jus illud esse defenderat? quam omnino multa de conservando jure civili? Quæ quidem omnia cum perite, & scienter, tum & breviter, & presse, & satis ornate, & pereleganter diceret; quis esset in populo, qui aut expectaret, aut fieri posse quidquam melius putaret?

LIII. At vero, ut contra Crassus ab adolescente delicato, qui in litore ambulans scalnum reperisset, ob eamque rem ædificare navem concupivisset, exorsus est: similiter Scævola ex uno scalmo captionis, centumvirale judicium hereditatis effecisse: hoc in illo initio consecutus, multis ejusdem generis sententiis delectavit, animosque omnium, qui aderant, in hilaritatem a severitate traduxit: quod est unum ex tribus, quæ dixi ab oratore effici debere. Deinde hoc voluisse eum, qui testamentum fecisset, hoc sensitse, quoquo modo filius non esset, qui in suam tutelam veniret, sive non natus, sive ante mortuus, Curius heres ut esset: ita scribere plerisque, & id valere, & valuisse semper. Hæc, & multa ejusmodi dicens, fidem faciebat: quod est ex tribus oratoris officii aliorum. Deinde æquum bonum, testamentorum sententias, voluntatesque tutatus est: quanta esset in verbis captio, cum in cæteris rebus, tum in testamentis, si negligenter voluntates: quantam sibi potentiam Scævola assumeret, si nemo auderet testamentum facere postea, nisi de illius sententia. Hæc cum graviter, tum ab exemplis copiose, tum varie, tum etiam ridicule, & facete explicans, eam admirationem, assensionemque commovit, dixisse ut contra nemo videretur. Hoc erat oratoris officium partitione tertium, genere maximum. Hic ille de populo iudex, qui separatim alterum admiratus esset, idem, audito altero, judicium suum contemneret. At vero intelligens & doctus, audiens Scævola, sentiret esse quod-

dam

dam uberius dicendi genus & ornatus. Ab utroque autem, causa perorata, si quaeretur uter præstaret orator, nunquam profecto sapientis judicium a judicio vulgi discreparet.

LIV. Qui præstat igitur intelligens imperito? magna re & difficili: si quidem magnum est scire, quibus rebus efficiatur, amittaturve dicendo illud quidquid est, quod aut effici dicendo oportet, aut amitti non oportet. Præstat etiam illo doctus auditor indocto, quod sæpe, cum oratores duo, aut plures populi judicio probantur, quod dicendi genus optimum sit, intelligit. Nam illud, quod populo non probatur, ne intelligenti quidem auditori probari potest. Ut enim ex nervorum sono in fidibus, quam scienter ei pulsi sint, intelligi solet; sic ex animorum motu cernitur, quid tractandis his perficiat orator. Itaque intelligens dicendi existimator, non assidens, & attente audiens, sed uno adspectu, & præteriens, de oratore sæpe judicat. Videt oscitantem judicem, loquentem cum altero, nonnunquam etiam circulantem, mittentem ad horas; quæsitorem, ut dimittat, rogantem: intelligit, oratorem in ea causa non adesse, qui possit animis judicem admoveere orationem, tanquam fidibus manum. Idem si præteriens adspexerit erectos intuentes iudices, ut aut doceri de re, idque etiam vultu probare videantur: aut, ut avem cantu aliquo, sic illos viderit oratione, quasi suspensos, teneri: aut, id quod maxime opus est, misericordia, odio, motu animi aliquo perturbatos esse vehementius: ea si præteriens (ut dixi) adspexerit, si nihil audierit, tamen oratorem versari in illo judicio, & opus oratorium fieri, aut perfectum jam esse, profecto intelliget.

LV. Cum hæc discernissem, uterque assensus est, & ego tanquam ab integro ordiens. Quando igitur, inquam, a Cotta & Sulpicio hæc omnis fluxit oratio, cum hos maxime judicio illorum hominum, & illius ætatis dixissem probatos, revertar ad eos ipsos: tum reliquos, ut institui, deinceps persequar. Quoniam ergo oratorum bonorum (hos enim quærimus) duo genera sunt, unum attenuate, presseque; alterum sublata, ampleque dicentium: etsi id melius est, quod splen-

L l l 2

didius

didius & magnificentius, tamen in bonis omnia, quæ summa sunt, jure laudantur. Sed cavenda est presso illi oratori inopia & jejunitas: amplo autem, inflatum & corruptum orationis genus. Inveniebat igitur acute Cotta, dicebat pure ac solute: & ut ad infirmitatem laterum persciter contentionem omnem remiserat, sic ad virium imbecillitatem dicendi accommodabat genus. Nihil erat in ejus oratione nisi sincerum, nihil nisi siccum, atque sanum: illudque maximum, quod, cum contentione orationis flectere animos judicum vix posset, nec omnino eo genere diceret, tractando tamen impellebat, ut idem facerent a se commoti, quod a Sulpicio concitati. Fuit enim Sulpicius vel maxime omnium, quos quidem ego audiverim, grandis, & ut ita dicam, tragicus orator. Vox cum magna, tum suavis & splendida; gestus & motus corporis ita venustus, ut tamen ad forum, non ad scenam institutus videretur: incitata & volubilis, nec ea redundans tamen, nec circumfluens oratio. Crassum hinc volebat imitari, Cotta malebat Antonium: sed ab hoc vis aberat Antonii, Crassi ab illo lepos.

LVI O magnam, inquit, artem! Brutus: si quidem istis, cum summi essent oratores, duæ res maximæ, altera alteri defuit.

Atque in his oratoribus illud animadvertendum est, posse esse summos, qui inter se sint dissimiles. Nihil enim tam dissimile, quam Cotta Sulpicio; ^a & uterque æqualibus suis plurimum præstitit. Quare hoc doctoris intelligentis est, videre, quo ferat natura sua quemque: & ea duce utentem sic instituire, ut Socratem in acerrimo ingenio Theopompi, & lenissimo Ephori dixisse traditum est, alteri se calcaria adhibere, alteri frenos. Sulpicii orationes, quæ feruntur, eas post mortem ejus scripsisse P. Caninius putatur, æqualis meus, homo extra nostrum ordinem, meo judicio, disertissimus. Ipsi Sulpicii nulla oratio est: sæpeque ex eo audiui, cum se scribere neque consueſſe, neque posse diceret. Cottæ ^b pro se lege Variæ quæ inscribitur, eam L. Ælius scripsit Cottæ rogatu.

^a Et uterque] Lamb. ac uterque

^b Pro se lege] Lamb. delet se.

tu. Fuit is omnino vir egregius, & eques Romanus cum primis honestus, idemque eruditissimus & Græcis litteris & Latinis: antiquitatilque nostræ & in inventis rebus, & in actis, scriptorumque veterum literate peritus. Quam scientiam Varro noster acceptam ab illo, auctamque per sese, vir ingenio præstans, omnique doctrina, pluribus & illustrioribus literis explicavit. Sed idem Ælius, Stoicus esse voluit; orator autem nec studuit unquam, nec fuit. Scribebat tamen orationes, quas alii dicerent; ut Q. Metello ⁹¹ filio, ut Q. Cæpioni, ut Q. Pompejo Rufo ⁹²: quanquam is etiam ipse scripsit eas, quibus pro se est usus, sed non sine Ælio. His enim ^a scriptis etiam ipse interfuit, cum essem apud Ælium adoleſcens, eumque audire perſtudiose solem. Cottam autem miror summum ipsum oratorem, minimeque ineptum, Ælianas leves oratiunculas voluisse existimari suas.

LVII His duobus ejusdem ætatis annumerabatur nemo tertius: sed mihi placebat Pomponius maxime; vel dicam, minime displicebat. Locus erat omnino in maximis causis, præter eos, de quibus supra dixi, nemini: propterea quod Antonius, qui maxime expetebatur, facilis in causis recipiendis erat; fastidiosior Crassus, sed tamen recipiebat. Horum qui neutrum habebat, confugebat ad Philippum fere, aut ad ^b Cæsarem: Cotta & Sulpicius expetebantur. Ita ab iis sex patris causæ illustres agebantur: neque tam multa, quam nostra ætate, judicia fiebant: neque hoc, quod nunc fit, ut causæ singulæ defenderentur a pluribus; quo nihil est vitiosius. Ref-

pon-

⁹¹ Q. Metello] Vix sciri posse certo credimus, quis hic Q. Metellus fuerit, cum tot eo tempore fuerint Metelli: quia tamen cum duobus consularibus numeratur, & videtur accusatus fuisse, sic ut L. Ælii oratione usus ad se defendendum dicatur, putamus hunc esse Q. Cæcilium Metellum Nepotem, Balaerici filium, qui consul cum T. Didio, anno ab U. C. DCLVI. fuit, & a C. Curione patre fuit accusatus, ut Aconius scribit. *Corradus.*

⁹² Q. Pompejo Rufo] Qui prætor urbanus paucis diebus antequam L. Crassus de Oratore loqueretur, lib. 1. de Orat. & po-

ſtea consul cum L. Cornelio Sylla, anno ab U. C. DLXVI. fuit, ut Cicero Orat. 1. & II. contra Rullam meminit: cujus etiam consulis filium, eundemque Syllæ generum P. Sulpicius per emissarios factionis suæ interfecit, ut Liv. lib. LXXVII. & Patere. lib. 11. scribant. Nec ita multo post Q. ipse Pompejus adhuc consul ab exercitu C. Pompeji, Strabonis proconsulis seditione, sed quam dux excitaverat, interfecit. *Idem.*

^a Scripsit] Lamb. scribendis.
^b Cæsarem] Lamb. Cæsarem: secundum Philippum, & Cæsarem, Cotta &

pondemus iis, quos non audivimus: in quo primum sæpe aliter est dictum, aliter ad nos relatum: deinde magni interest coram videre me, quemadmodum adverfarius de quaque re affereret; maxime autem, quemadmodum quæque res audiat. Sed nihil vitiosius, quam, cum unum corpus debeat esse defensionis, nasci de integro causam, cum sit ab altero perorata. Omnium enim causarum unum est naturale principium, una peroratio: reliquæ partes, quasi membra suo quæque loco locata, suam & vim, & dignitatem tenent. Cum autem difficile sit in longa oratione non aliquando aliquid ita dicere, ut sibi ipse non conveniat; quanto difficilius cavere, ne quid dicas quod non conveniat ejus orationi, qui ante te dixerit? Sed quia & labor multo major est, totam causam, quam partem dicere, & quia plures ineuntur gratiæ, si uno tempore dicas pro pluribus, idcirco hanc consuetudinem lubenter adscivimus.

LVIII. Erant tamen, quibus videretur illius ætatis tertius Curio,⁹³ quia splendidioribus fortasse verbis utebatur: & quia Latine non pessime loquebatur, usu, credo, aliquo domestico. Nam literarum admodum nihil sciebat. Sed magni interest, quos quisque audiat quotidie domi, quibuscum loquatur a puero, quemadmodum patres, pædagogi, matres etiam loquantur. Legimus epistolas Cornelie, matris Gracchorum: apparet filios non tam in gremio educatos, quam in sermone matris. Auditus est nobis Lælia Caji filia sæpe sermo. Ergo illam patris elegantia tinctam vidimus: & filias ejus Mucias am-

⁹³ Curio] C. Scribonius Curio, Curionis oratoris filius. Tribunus plebs fuit, L. Cæfare, P. Rutilio cos. Videatur prætor in Asia fuisse: certe ibi eum esse, illi Sylla imperavit, ut Nicomedem & Azobazranem in Cappadociam deduceret, ut Appianus in Mithridatico refert. Ejus etiam opera in capiendis Athenis usum Syllam fuisse testis est Plutarchus. Deinde cum Cn. Octavio, anno ab U. C. DCLXXVIII. consul fuit, ut Plinius ostendit lib. 21. c. 35. Proconsul postea Dardanios in Thracia domuit, ut Frontinus lib. 2. c. 3. refert, ubi tamen M. Curio, pro C. Curione male legitur. Videndus etiam Marcellin. lib. xxix. ex quo

cognoscimus in eo fuisse prædiantiam, quam Cicero in Orat. pro Leg. Manil. commendat. Fuit etiam pontifex, ut in Orat. de Responsis apparet: cujus locum tum filius videtur petivisse, cum Cicero lib. 11. Fam. scripserit ad eum, se de sacerdotio laborasse; etsi scio auguratum posse significari. Hic Ciceronis amicitissimus fuit, ita ut ejus consulatam æmulationem, ut lib. 1. ad Artic. leges, appellaret. Cicero tamen illum sæpe mordebat. Decessit non ita multo ante quam Cicero in Ciliciam proficisceretur, ut ex lib. II. Famil. cognoscimus: cum vir optimus fuisset, ut Val. Max. lib. 1x. c. 1. ostendit. Idem.

ambas⁹⁴, quarum sermo mihi fuit notus: & neptes Licinias⁹⁵, quas nos quidem ambas, hanc vero Scipionis etiam tu, Brute, credo, aliquando audisti loquentem. Ego vero, ac lubenter quidem, inquit Brutus; & eo lubentius, quod L. Crassi erat filia.

Quid Crassum, inquam, illum censes istius Liciniae filium, Crassi testamento qui fuit adoptatus? Summo iste quidem dicitur ingenio fuisse, inquit. Et vero hic Scipio⁹⁶, collega meus, mihi sane bene & loqui videtur, & dicere. Recte; inquam, judicas, Brute. Etenim istius genus est ex ipsius sapientiae stirpe generatum. Nam & de duobus avis jam diximus, Scipione & Crasso: & de tribus proavis, Q. Metello, cujus quatuor filii: P. Scipione, qui ex dominatu Tib. Gracchi privatus in libertatem rempublicam vindicavit: Q. Scævola augure, qui peritissimus juris, idemque a percomis est habitus. Jam duorum abavorum quam est illustre nomen: P. Scipionis, qui bis consul fuit, qui est *Corculum* dictus; alterius omnium sapientissimi, C. Lælii⁹⁷? O generosam, inquit, stirpem! & tanquam in unam arborem plura genera; sic in istam domum multorum insitam atque^b illuminatam sapientiam!

LIX. Similiter igitur suspicor, (ut conferamus parva magnis,

⁹⁴ Mucias ambas] M. Mucii Scævole auguris & Læliae filias, & Mucias a patre de more nominatas, quarum altera L. Crasso nupsit, lib. 1. de Orat. altera C. Mario, ut nos putamus. Certe Plutarchus Mucium Marii *σοφιστην* vocat. Ob id fortasse Marius L. Crassi affinis a Cic. lib. 1. de Orat. & in Orat. pro Corn. Balbo vocatur. Scimus quidem quod idem Plutarch. in Cæsare scribit, Marium Juliam uxorem habuisse, sed duas habere potuit. Videtur etiam Marius filius L. Crassi filiam uxorem duxisse, unde Marius quidam, qui se M. filium esse dicebat, L. Crassum avum suum vocabat, ut ep. 41. lib. 11. ad Artic. leges. Idem.

⁹⁵ Licinias] L. Licinii Crassi & Muciae filias. Idem.

⁹⁶ Scipio] Publius, ut putamus, vel Lucius, ut est apud Appianum lib. 11. Scipio, L. Scipionis & Liciniae alter filius, qui & ipse adoptatus, Q. Metellus Q. F. Pius Sci-

pio fuit appellatus: ut epist. 8. lib. v. 11. Famil. legitur: qui cum fuisset consul cum Pompejo genero, & bellum cum Cæsare in Africa gessisset, se ipse tandem interfecit: quod etsi factum est antequam Dialogus hic fieret, Brutus tamen de illo tanquam vivo loquitur, nisi forte prius hic Dialogus fuerit compositus, & postea absolutus: vel hic alius sit Scipio, cujus historiam nos invenire non poterimus. Brutus autem illum vocat collegam suum, nam Brutus pontifex fuit. Idem.

a Percomis] Man. idemque patronus est. ⁹⁷ C. Lælii] De quo jam supra. Is pater fuit Læliae, quæ nupsit Q. Scævole auguri: unde nata est Mucia L. Crassi uxor, & mater Liciniae, ex qua natus est hic Scipio, cujus ipse Lælius ob id avus fuit. Idem.

b Illuminatam] illuminatam. Idem.